

פרופ' יונתן גרוסמן

60 תוספת לחמים בזבחי שלמים (המשך)

בשיעורנו הקודם הצעתי שבשונה ממדרשי ההלכה ומהפרשנות המקובלת, אפשר להציע שיש להוסיף את הלחמים לשני המודלים של זבח שלמים, ושההבדל בין שלמי תודה לשלמי נדר ונדבה מתמצה בזמן אכילתם בלבד.

לשם הוכחת קריאה זו הזכרנו את השלמים הבאים בימי המילואים – שאינם שלמי תודה אך גם בהם יש סל מצות – וכעת נפנה לדוגמה השנייה שגם בה מביא השלמים נדרש להוסיף סל מצות, אף על פי שאין מדובר בשלמי תודה.

שלמי נזיר

גם במקרה הנזיר קשה לראות את קורבן שלמיו שמביא בתום ימי נזירותו כשלמי תודה:

”והקריב את קרבנו לה' כֶּבֶשׂ בֶּן שְׁנָתוֹ תָּמִים אֶחָד לְעֵלָה / וְכִבְשָׁה אֶחָת בֵּת שְׁנֵתָה תָּמִימָה לְחֻטָּאת / וְאֵיל אֶחָד תָּמִים לְשִׁלְּמִים / וְסֵל מִצֹּת סֵלֶת חֶלֶת בְּלוֹלֹת בְּשֶׁמֶן וְרִקְיָקִי מִצֹּת מְשָׁחִים בְּשֶׁמֶן וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵיהֶם.

”והקריב הפֶּהֶן לִפְנֵי ה' וְעָשָׂה אֶת חֻטָּאתוֹ וְאֶת עֹלָתוֹ.

”וְאֶת הָאֵיל יַעֲשֶׂה זֶבַח שְׁלָמִים לַה' עַל סֵל הַמִּצֹּת וְעָשָׂה הַפֶּהֶן אֶת מִנְחָתוֹ וְאֶת נִסְכּוֹ”

(במדבר ו', יד-יז).

גם כאן הקשר בין סל המצות שנדרש הנזיר להביא ובין סל המצות שמלווה כל זבח שלמים ניכר לעין, גם אם לא זהה לחלוטין. יושם לב במיוחד לזיקה בין ”סל מצות סלת חלת בלולות בשמן” שנאמר אצל הנזיר ובין ”וסלת מרבכת חלת בלולות בשמן” שיש לצרף לכל

שלמים; כמו גם לחיוב ”רִקְיָקִי מִצֹּת מְשָׁחִים בְּשֶׁמֶן” שנאמר באותה לשון בדיוק אצל הנזיר ובשלמים הכללי.

לענייננו חשוב להדגיש שסל המצות אינו מוקרב בפני עצמו אלא כחלק מזבח השלמים של הנזיר, לאחר הקרבת החטאת והעולה. כלומר, ברור שמדובר בסל שמלווה שלמים ולא בקורבן מנחה עצמאי. גם אין מדובר בנסכים המלווים את הזבח שהרי הם נזכרים בפני עצמם בסוף הפסוק: ”וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵיהֶם”¹. גם כאן, קשה יהיה לזהות את שלמי הנזיר כשלמי תודה ולטעון שבשל כך יש להוסיף סל מצות לזבח. נוח יותר להרחיב את דין המצות ולראות בתוספת הלחמים דין כללי שתקף בכל זבח השלמים ולא רק בשלמי תודה.

לשם ראיית התמונה המלאה הרי הזיקות בין שלושת סלי המצות הנזכרים:

המצות והלחם בשלמים (ויקרא ז')	סל המצות באיל המילואים (שמות כ"ט)	סל המצות בשלמי נזיר (במדבר ו')
חלות מצות בלולות בשמן	ולחם מצות	וסל מצות סלת חלת בלולות בשמן
ורקיקי מצות משחים בשמן	וחלת מצות בלולות בשמן	ורקיקי מצות משחים בשמן
וסלת מרבכת חלת בלולות בשמן	ורקיקי מצות משחים בשמן	
על חלת לחם חמץ קריב קרבנו		

ההבדל הבולט הוא שמספר המאפים שמצטרפים הולך ופוחת: בזבח שלמים רגיל יש ארבעה; לאיל המילואים הצטרפו רק שלושה, ולאיל הנזיר נוספו רק שתי תוספות. המשנה עמדה על דבר זה: ”המלואים היו באים כמצה שבתודה: חלות ורקיקים ורבוכה. הנזירות היתה באה שתי דות במצה שבתודה: חלות ורקיקים, ואין בה רבוכה” (מנחות פ"ז מ"ב). לענייננו במיוחד יש להדגיש שלחמי החמץ נזכרים רק בלחמי זבח השלמים שבציווי הכללי ונעדרים מהשלמים הייחודיים של

על נסכים נאמר רק במדבר ט"ו ומדוע הם מוסבים על קורבנות בלשון רבים ולא רק ביחס לשלמים – ראו את הדיון של טימותי אשלי בפירושו לבמדבר שבסדרת NICOT, עמ' 146-148.

1 מילגרום טען שהכתוב צריך להבליט את תוספת הנסכים המתלווים לשלמי נזיר, מפני שבשלמי תודה רגילים – שגם בהם יש להביא סל מצות – אין צורך להוסיף נסכים (מילגרום, בפירושו לבמדבר שבסדרת JPS, עמ' 48). על הבעיות שמלוות את אזכור הנסכים בפסוק – הציווי

בעולת הצאן, אף שדין הסמיכה מוזכר רק באופציה הראשונה – עולת הבקר (א', ד). כך גם אף לא אחד מעלה בדעתו שרק את עור עולת הבקר יש להפשיט ואין לעשות זאת לעולת הצאן, אף על פי שהדין מוזכר רק ביחס לעולת הבקר המוזכרת ראשונה בסוגי העולות (א', ו). ברור שם שהתורה מקצרת בדינים שתקפים בכל הווריאציות של הקרבן, ויש מן הדינים שיוזכרו רק באופציה הראשונה הנזכרת בכתוב.

מודל כתיבה זה תקף גם מחוץ לחטיבת הקורבנות. לשם דוגמה מייצגת נפנה לדין טומאת יולדת (ויקרא י"ב, ב-ו):

”אִשָּׁה כִּי תִזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר

”וְטָמְאָה שְׁבַע יָמִים כִּימֵי נִדָּת דְּוֹתָהּ תִּטְמָא. וּבֵיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשָׂר עַרְלָתוֹ.

”וּשְׁלֹשִׁים יוֹם וּשְׁלֹשָׁת יָמִים תֵּשֵׁב בְּדָמֵי טְהָרָה

”בְּכָל קֹדֶשׁ לֹא תִגַּע וְאֵל הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא עַד מְלֵאת יְמֵי טְהָרָה.

”וְאִם נִקְבָּה תֵּלֵד

”וְטָמְאָה שְׁבַע יָמִים כִּימֵי נִדָּתָהּ

”וּשְׁשִׁים יוֹם וּשְׁשָׁת יָמִים תֵּשֵׁב עַל דָּמֵי טְהָרָה.

”וּבְמֵלֵאת יְמֵי טְהָרָה לְבָן אוֹ לְבַת תָּבִיא כֶּבֶשׂ בֶּן שָׁנָתוֹ לְעֵלָה וּבֶן יוֹנָה אוֹ תֹר לְחֻטָּאת...”.

תחילה מובא דין יולדת זכר שיש בו שני רכיבים: משך הטומאה (ארבעים יום) ודיניה (האיסור לגעת בקודש ולבוא אל המקדש). לאחר מכן מובא דין יולדת נקבה, וכאן התורה מתמקדת רק במשך הטומאה (שמונים יום) ואין כלל אזכור של האיסור לגעת בקודש ולבוא אל המקדש. האומנם יש להסיק מכך שלילדת נקבה מותר לבוא אל המקדש גם בזמן טומאתה מאחר שהאיסור לא נזכר באפשרות זו? ברור שבפיסקה השנייה מתמקד החוק במה שמשתנה, אבל הנחת היסוד היא שיש להעתיק את שאר הדינים מהאפשרות שנזכרה בתחילה לאפשרות שנכרת לאחריה.

נדמה שמודל כתיבה זה מתרחש גם בזבח שלמים: תוספת הלחמים הוזכרה באופציה הראשונה – בשלמי תודה, והכתוב אינו משלבה שוב באופציה השנייה – בשלמי נדר או נדבה – מפני שהדין תקף כמובן מאליה ולא חל בו כל שינוי.³

המילואים ושל הנזיר. ככל הנראה בשל כך בזבח שלמים רגיל הכתוב אינו מכנה את תוספת הלחמים 'סל מצות', מפני שיש בהם גם לחם חמץ.

חיסרון לחמי החמץ יובן מאליהם אם נזכור שבימי המילואים מצות אלו הוקרבו על גבי המזבח. מאחר שחמץ אינו יכול לעלות על גבי המזבח – אי אפשר להביא גם סוג לחם זה באיל המילואים. מתוך כך נמצאנו למדים גם מדוע לחמים אלו חסרים באיל הנזיר. לא נוכל להרחיב בכך כעת, אך תהליך הקרבת הקורבנות שמביא הנזיר בימי מלאת ימי נזירותו משקף את ימי המילואים של הכוהנים ומנתב אותם אל ראש הנזיר. הנזיר מתקדש בקדושת כוהנים לתקופת זמן מוגדרת, אלא שהוא עושה כן רק בתום ימי נזירותו ולא בפתחתם. לפיכך, קורבנות הנזיר זהים לקורבנות שהיו בימי המילואים וגם אצלו אין חלות חמץ.

מעניין, שאף על פי שאין לחם חמץ בימי המילואים – ובעקבותיהם גם בנזיר – יש ייצוג מרומז לחמים אלו, במישור הלשוני. הסל בציווי על ימי המילואים מכונה: ”לָחֶם מִצּוֹת” (שמות כ"ט, ב), ובתיאור ימי המילואים המובא בויקרא ח' הוא אף מכונה 'חלת לחם': ”וּמִסַּל הַמִּצּוֹת אֲשֶׁר לִפְנֵי ה' לָקַח חֶלֶת מִצָּה אַחַת וְחֶלֶת לָחֶם שֶׁמֶן אַחַת וְרִקִּיק אֶחָד” (ויקרא ח', כו). צירופים אלו מהדהדים את כינוי חלת החמץ בזבח השלמים הכללי: ”חֶלֶת לָחֶם חֲמִץ” (ויקרא ז', יד). בכך נרמז בימי המילואים גם סוג הלחמים הרביעי החסר, שאומנם לא בא ביום זה כי איננו יכול לעלות על גבי המזבח, אך מוזכר ברמז לשוני.²

אם אומנם יש לצרף סל מצות ולחמים בכל זבח שלמים, יש לבאר מדוע צירוף הלחמים מוזכר רק בשלמי תודה ולא בשלמי נדר ונדבה. אולם למעשה מודל כתיבה זה מתקיים בכל הקורבנות ומדובר בסגנון כתיבה מקראי מקובל. בדרך כלל התורה מפרטת את דיני ההקרבה בסוג הראשון המוזכר של הקורבן והיא איננה חוזרת על פרטי ההקרבה כולם גם בסוגים האחרים, אלא מבליטה במיוחד את השינויים או את הדברים הדורשים התמקדות. ראינו כבר תופעה זו בציווי על קורבן העולה בויקרא א'. דינים שונים שיש לעשות בקורבן הוזכרו רק באופציה הראשונה – עולת בקר – ולא הוזכרו שוב בעולת הצאן שבאה אחריה. למרות זאת, מוסכם על הכול, שעל הבעלים לסמוך ידיו על ראש קורבנו גם

3 בזהירות רבה אצביע על אפשרות (מסופקת) שתפיסה כזו מתועדת במגילת 'מקצת מעשה התורה', שנמצאה במערה 4 בקומראן (מגילה זו נחשבת לאחת הקדומות מבין מגילות ים המלח, ונוטים לתארך אותה למאה השנייה לפנה"ס). באחת מההלכות הקטועות שם נאמר

2 כבר הערתי שיתכן שבכל שלמים יש רק שלושה סוגים, ו"חלות חמץ" מגדיר למעשה את 'חלת השמן', ואם כך, לא חסר מאומה ואין זה אלא קיצור הלשון.

הכתוב את העובדה שמדובר בלחמי חמץ קשורה שם בכך שמדובר בלחם הבא "ממושבותיכם".⁵ לחם המזבח, לחם המקדש, הוא מצות. יש איסור גורף על העלאת חמץ על המזבח (וחז"ל למדו שגם לחם הפנים שבתוך אוהל מועד היה מצות ולא חמץ). תהא הסיבה אשר תהא (וכבר דנו בכך בדיונונו באיסור החמץ המובא בפרק ב'), החמץ מופקע מהקודש, הוא שייך לתחום האנושי, לתחום החול, למושבותיכם. ביום החמישים להנפת העומר יש להביא דווקא לחם 'אנושי', מחיטה שצמחה במושבות ישראל ושנאפה כלחם של האדם. ביום זה מתרחש מפגש ייחודי בין לחם הארץ – שמכאן ואילך מותר להביאו אל הקודש – ובין המקדש. לשם ייצוג מלא של מפגש זה על האדם להביא את לחמו שלו. לפיכך עליו להביא ממושבותיו לחם שאותו יניף ויקדש בבית ה', אך הלחם צריך שיהיה חמץ, כדי שיהיה ברור שמדובר בלחמו שלו ולא בלחם ה'.

סמל זה מתמש גם בלחמים הנוספים לזבח שלמים. גם בקורבן זה על האדם להביא את לחמו שלו לצד הקורבן שהוא מגיש לקונו. דבר זה קשור במפגש הייחודי שמתרחש סביב סעודת שלום זו: האדם מביא את הפרספקטיבה שלו למפגש עם אלוהיו, מביא את מזונו שלו לצד הבשר שהולך לאש המזבח. הסעודה היא סעודת שלום, סעודה משותפת, כלומר יש בה לחם מן השמים ולחם מן הארץ.

שילוב שתי פרספקטיבות אלו קשור במהותו גם בסוגיית זמן האכילה. בדבר זה ודאי יש הבחנה בין שלמי תודה לשלמי נדר או נדבה, ועל כן נדחה את הדיון בהבחנה בין שני שלמים אלו לאחר דיונונו בזמן אכילת הקורבן.

אם אומנם נוספים הלחמים לכל זבחי השלמים, יש לפתוח מחדש את שאלת משמעות תוספת המצות והלחם: לא צריך לבאר מדוע בשלמי תודה יש להוסיף לחמים אלא מדוע עם כל קרבן זבח שלמים יש להוסיף לחמים (מעבר לנסכים הרגילים)?

בראש ובראשונה יש לחזור על מה שנאמר לעיל – תוספת המצה והלחם לבשר הופכת את הסעודה לסעודה קבועה של ממש, וככל הנראה כוונת התורה שבזבח שלמים תהיה סעודת ברית, על כל מרכיביה, ושתהיה זו סעודה מפוארת, כראוי למי שאוכל על שולחנו של המלך. צריך גם לזכור שהלחם במקרא נקשר עם בריתות שלום,⁴ כך שמתאים למצוא אותו בזבח שלמים שמבטא ידידות ורעות בין המקריב לקונו.

אך בכך לא די. לפי היגיון זה אפשר היה להסתפק במצות שאינן חמץ. יש לזכור שהכתוב הדגיש את העובדה שסוג אחד מהלחמים צריך שיהיה חמץ: "עַל חֶלֶת לֶחֶם חֶמֶץ יִקְרִיב קִרְבָּנוֹ" (ז', יג). אם יש להביא לחמי חמץ בכל שלמים, לא ניתן לנמק זאת בכך שהאומר תודה מביט לאחור על התהליך שהסתיים בכי טוב. דבר זה נכון בשלמי תודה, אך בשלמי נדבה אין כל תהליך שהסתיים. יכול אדם להביא שלמי נדבה דווקא בשל רצונו לכונן מערכת יחסים של שלום וברית מכאן ואילך.

ייתכן שהסמל שנלווה לחמץ כאן הוא כסמל שנלווה לחמץ בשתי הלחם המובאים עם כבשי עצרת – קורבן השלמים הייחודי של שבועות. גם שם מדגישה התורה שיש להביא דווקא לחמי חמץ: "מִמֹּשְׁבֵי־תֵיכֶם תָּבִיאוּ לֶחֶם תְּנוּפָה שְׁתִּים שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֶלֶת תְּהִינָה חֶמֶץ תִּאֲפִינָה בְּכוֹרֵים לָהּ" (ויקרא כ"ג, יז). לא נוכל במסגרת זו להאריך בנייתו תפקיד קורבן זה ובתפקיד שתי לחמי התנופה שיש להביא עם הכבשים ביום החמישים לספירת העומר. ברצוני רק להעיר על כך שהבלטת

עליה (א' רגב, "המחלוקות על אכילת מנחת זבח השלמים ולחמי התודה על-פי מגילת מקצת מעשה התורה", 'מגילת המקדש' והסכוליון ל'מגילת תענית', תרביץ סה (תשנ"ו), עמ' 375-388).

אולם, שם הקורבן המתועד (גם הוא בחלקו בלבד) הוא 'שלמים', ועל כן ייתכן שהלכה זו עוסקת בזבח השלמים הכללי, והנה, לפי בעל מגילה זו, באה מנחת לחמים שנאכלת עם זבח זה (ולפי דבריו יש לאכול גם אותו ב'יום זבחתכם' בלבד).

4 כפי שהראתה ל' מזור, "הלחם במקרא בחיי הפרט והכלל", עת מקרא 3 (תשע"ה).

5 הרוצה להרחיב עוד מוזמן לעיין במאמר שהקדשתי לעניין זה ('המוציא לחם מן הארץ – יום החמישים בויקרא כ"ג'), אשר עתיד לראות אור בקרוב בספר שמוציאה מכללת הרצוג לחג השבועות.

(הציטוט לאור השלמות המהדירים): "[ואף על מנחת זבח] השלמים שמניחים אותה מיום ליום, ואף כתוב שהמנחה נאכלת על החלבים והבשר ביום זבחתם, כי לבני הכהנים ראוי להזהיר בדבר הזה שלא יהיו מסיאים את העם עוון" (מקצת מעשה התורה, 13-9:B).

לפי השלמת המהדירים, הלכה זו עוסקת במנחת הנסכים שמתלווה לזבח שלמים. בעל המגילה מזהיר לא לשמור את מנחה זו ליום המחרת אלא לאוכלה ביום הקורבן עצמו. אולם השלמה זו בעייתית. כפי שהראה איל רגב, לו היה קטע זה מתייחס למנחת הנסכים, היה בעל המגילה מתפלמס עם הלכת חז"ל הבטיסית יותר – שהרי לפי חז"ל מנחת נסכים מוקטרת כליל ואיננה נאכלת כלל. לפי לשון המגילה נראה שהפולמוס מצוי רק בזמן אכילת מנחה זו, ולא בעצם אכילתה. בשל כך, ובשל סיבות נוספות הצייע רגב שקטע המגילה עוסק בלחמי תודה, שנאכלים הן לפי חז"ל והן לפי המגילה. בעל המגילה מזהיר את ההמון לבל ישאירו מהלחם ליום המחרת ואף מעודד את הכהנים להקפיד על כך. זו אזהרה שגם חז"ל יסמכו ידיהם

• ..... •
* כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולפרופ' יונתן גרוסמן *
* עורך: בנימין פרנקל, תשע"ט *
* ..... *
* בית המדרש הוירטואלי *
* מיסודו של *
* The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash *
* <https://etzion.org.il/> האתר בעברית: *
* <http://www.vbm-torah.org> האתר באנגלית: *
*
* משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
* דוא"ל: office@etzion.org.il